

Dr hab. Monika Kostrzewska, prof. UAM
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Pedagogiczno-Artystyczny w Kaliszu
ul. Nowy Świat 28-30
e-mail: mkostrze@amu.edu.pl

Recenzja rozprawy doktorskiej pani mgr Zdzisławy Świniarskiej
Świat w zasięgu ręki. Kolekcja ubiorów dla osób z dysfunkcją wzroku

Promotor pracy: **dr hab. Dorota Sak, prof. ASP**

Podstawa prawna recenzji

Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, Dz.U z 2003 r. nr 65 poz. 595 z późn. zm.

Recenzja sporządzona w związku z postępowaniem o nadanie stopnia naukowego doktora w dziedzinie sztuki plastycznej w dyscyplinie sztuki projektowej, na podstawie decyzji podjętej przez Radę Wydziału Tkaniny i Ubioru Akademii Sztuk Pięknych im. Władysława Strzemińskiego w Łodzi z dnia 11 kwietnia 2019 r. o wyborze recenzentów, na podstawie przesłanej dokumentacji.

Uwagi wstępne

Recenzja powstała na podstawie przesłanej dokumentacji (w formie papierowej i elektronicznej) zawierającej:

- Pismo sporządzone przez dr hab. Małgorzatę Dobrzyniecką-Kojder, prof. ASP, dziekan Wydziału Tkaniny i Ubioru Akademii Sztuk Pięknych im. Wł. Strzemińskiego w Łodzi, informujące o zleceniu oraz umowa.
- Egzemplarz rozprawy doktorskiej ***Świat w zasięgu ręki. Kolekcja ubiorów dla osób z dysfunkcją wzroku***. Miękko oprawiona forma ilustrowanego skryptu drukowanego, formatu A4, w objętości 160 stron tekstu, połączonego z dokumentacją fotograficzną pracy artystycznej o tym samym tytule. Przewód doktorski składa się z dysertacji w języku polskim oraz tłumaczenia w języku angielskim, umieszczonego w rozdziale VII na stronach od 111 do 160.
- Nośnik cyfrowy z pracą doktorską zawarty w dodatkowej twardej oprawie.

Ocena pracy doktorskiej obejmuje analizę pracy teoretycznej oraz jej części praktycznej pod wspólnym tytułem *Świat w zasięgu ręki. Kolekcja ubiorów dla osób z dysfunkcją wzroku*.

Z zainteresowaniem podjęłam się powierzonego zadania, gdyż temat wydał mi się niezwykle interesujący, szczególnie że w swojej pracy dydaktycznej na Wydziale Pedagogiczno-Artystycznym w Kaliszu miałam możliwość współpracować osobami niedowidzącymi, które w swojej ścieżce akademickiej wybierały kierunek artystyczny – „edukacja muzyczna”, pokonując przy tym różne bariery utrudniające funkcjonowanie we współczesnym świecie.

Przedstawiona do oceny przez panią mgr Zdzisławę Świniarską rozprawa doktorska napisana jest zwięzłym, klarownym i poprawnym językiem (z drobnymi literówkami). Tytuł pracy wiąże się z wartością poznawczą opracowania, które jest konkretne i dość skondensowane. Jak wskazują tytuły rozdziałów, podrozdziałów oraz informacje zawarte we wstępie, treść rozprawy – określona założeniami – realizuje cele artystyczno-projektowe, które autorka podejmuje w twórczym doświadczeniu. Jego efektem jest kolekcja ubiorów adresowanych do młodzieży z dysfunkcją wzroku. Struktura dysertacji zawiera: spis treści, wstęp, siedem rozdziałów, bibliografię, netografię oraz spis źródeł informacji. Posumowanie zawarte jest w podrozdziale *Proces projektowy i opis dzieła*, co może nieco utrudniać przejrzystość tekstu. Praca ma przypisy w stylu klasycznym (dolne), za pomocą których autorka prowadzi dialog z tekstem, uzupełniając myśl główną rozważań, wyjaśniając użyte sformułowania oraz cytując materiały źródłowe. Praca nie zawiera nadmiernie rozbudowanych wątków w poszczególnych rozdziałach, co jednak nie przysłania istoty rozważań. Jak wynika z informacji we wstępie, powstała na podstawie wieloletnich doświadczeń zawodowych doktorantki, która od dłuższego czasu zajmuje się projektowaniem ubiorów dla dzieci. Doświadczenia projektowe autorki (mimo że nie stanowiły części dostarczonej oficjalnie dokumentacji, mogłam się z nimi zapoznać dzięki uprzejmości pani promotor) odkrywają tożsamość twórcy i jego projektowe zainteresowania.

We wstępie rozprawy pani magister przedstawia cele i założenia pracy, oraz główną inspirację wynikającą z potrzeb nastolatków z dysfunkcją wzroku. Nasuwa się pytanie, skąd empatyczna postawa autorki? Jak sama wyjaśnia we wstępie, wynika ona z własnych zainteresowań szeroką problematyką designu społecznie zaangażowanego, a wybrana przez nią grupa jest jedną z wielu grup odbiorców pominiętych w globalnym projektowaniu. Stąd celem pani magister było, poprzez różne formy estetycznego haptycznego i sensorycznego oddziaływania, ukierunkowanie swoich działań na stymulowanie zmysłów nastolatków z dysfunkcją wzroku, a tym samym na poprawę bezpieczeństwa i jakości ich życia¹. Autorka przeprowadziła proces badawczy, który miał bezpośredni wpływ, jak twierdzi, na stworzenie kolekcji odzieży o szerokiej dostępności, adresowanej zarówno dla nastolatków pełnosprawnych, jak i z dysfunkcjami. Zdobyte w pracy zawodowej doświadczenie projektowe i przeprowadzone analizy procesu badawczego ukierunkowały ją na zaspokajanie potrzeb głównego adresata, dla którego istotnym utrudnieniem jest sprawne funkcjonowanie w relacjach człowiek – ubiór – otoczenie. Autorka słusznie zauważa, że współczesny ubiór poza funkcją estetyczną powinien pełnić również funkcje użytkowe, wynikają-

¹ Z. Świniarska, *Świat w zasięgu ręki...*, s. 5.

ce z analizy potrzeb konkretnych odbiorców, w tym przypadku młodzieży z dysfunkcjami, która też chciałaby wyglądać modnie i integrować się ze swoimi pełnosprawnymi rówieśnikami.

Temat designu społecznie zaangażowanego, który podejmuje doktorantka, jest ważny z punktu widzenia współczesnej kultury (w tym kultury ubioru), godny uwagi i nadal dość marginalizowany. Ograniczony zwykle do obszarów architektonicznych i komunikacyjnych udogodnień, nie spełnia wystarczająco potrzeb tej grupy. Tematem ubiorów dla dzieci z dysfunkcjami, poruszających się na wózkach inwalidzkich, zajmuje się już kilka firm, na przykład koncern Marks & Spencer. Priorytetem jest tu najczęściej wygoda wynikająca z formy ubioru dostosowanej do sylwetki dziecka niepełnosprawnego.

W przypadku recenzowanej pracy mamy na uwadze odbiorcę o całkowitej lub ograniczonej możliwości odbierania bodźców wizualnych, i oceny za ich pomocą otaczającego świata oraz samego siebie. Jednak świadomość, że zbudowany przy pomocy ubioru wizerunek zewnętrzny użytkownika kolekcji jest poprawny estetycznie i pozostaje w zgodzie z jego oczekiwaniami, pozwala czuć się bezpiecznie w środowisku i wzmacniać jego poczucie wartości.

Trzeba mieć na uwadze, podążając za definicją sformułowaną w 2000 roku przez Światową Organizację Zdrowia (World Health Organization's International Classification of Functioning, Disability and Health), że osoba niepełnosprawna to osoba o naruszonej sprawności funkcjonalnej lub aktywności życiowej w stopniu utrudniającym pełnienie dla niej właściwych ról społecznych. Można tu przypomnieć, że już w 1993 roku zostały wprowadzone Standardowe Zasady ONZ² dotyczące wyrównywania szans osób niepełnosprawnych w celu zapewnienia im takich samych praw, jakie posiadają inni. Według przyjętych zasad to nie człowieka należy dostosować do otoczenia, ale tak zaplanować otoczenie, aby w jego ramach wszyscy mieli równe szanse. I to stara się czynić doktorantka! Nadal jednak niewielu producentów ubiorów ma tę świadomość i wdraża nowatorskie koncepcje do realizacji, co, miejmy nadzieję, będzie ulegało pozytywnej zmianie.

W rozdziale pierwszym, *Zmysły w służbie człowiekowi*, jak i w kolejnych, autorka powołuje się na mgr Agatę Kiedrowicz, projektantkę i autorkę publikacji z zakresu designu, która w swoich działaniach artystycznych zajęła się docieraniem do użytkownika (i samego siebie) jakościami przez współczesną okulocentryczną kulturę, opartą na dominacji wzroku, zepchniętymi na plan dalszy. Twórczość Agaty Kiedrowicz, absolwentki poznańskiej School of Form, uczestniczki organizowanego przeze mnie w 2017 roku międzynarodowego projektu „Mosty Sztuki – Struktury (nie)codziennosci”, na którym prezentowała wykład *Projektowanie dla zmysłów. Od wiedzy do czucia* oraz przedstawiała instalację *Kuchenne sensorium*, jest mi znana. Można by się zastanawiać, dlaczego tak często w pracy cytowane są tezy młodej polskiej badaczki? Być może dlatego, że sposób analizowania doznawanych za pomocą różnych zmysłów i emocji – silnie zauważalny w rozwijającym się od lat 80. XX wieku nurcie antropologii kulturowej – jest ważnym źródłem inspiracji dla młodego pokolenia twórców.

² Narody Zjednoczone, *Standardowe zasady wyrównywania szans osób niepełnosprawnych*, 1994. Pobrano z: www.tus.org.pl/uploads/dokumenty/standardowe_zasady_wyrownywania_szans_osob_niepelnosprawnych.pdf

W swoich rozważaniach naukowych na temat zmysłu wzroku i kompensacyjnego działania innych zmysłów autorka powołuje się również na efekty badań Edwarda T. Halla, opublikowane w książce *Ukryty wymiar*, oraz na tezy zawarte w książce Juhaniego Pallasmai *Oczy skóry. Architektura i zmysły*, które zakładają, że wszystkie zmysły, ze wzrokiem włącznie, mogą być postrzegane jako przedłużenie zmysłu dotyku. Potwierdza to słuszność wyboru zastosowanych przez autorkę w kolekcji technik i rozwiązań projektowych.

W rozdziale drugim, *Niepełnosprawność wzrokowa – problemy niewidomych w społeczeństwie*, przytoczono statystyki GUS, opublikowane w roku 2016, oraz efekty badań Polskiego Związku Niewidomych na temat populacji osób z dysfunkcjami wzroku. Pomagają one autorce definiować, klasyfikować i charakteryzować grupy z niepełnosprawnością wzrokową, która powoduje ograniczenia w orientacji przestrzennej. Zwrócenie się przez doktorantkę w kierunku systemu Braille'a i tyflopädagogiki ukierunkowanej na modyfikację metod edukacyjnych w pedagogice społecznej, które są próbą rekompensacji dysfunkcji na rzecz dotykowego odbierania świata, prowadzi ją do poszukiwań autorskiego systemu kodów. Stworzone i opracowane kody, w formie przestrzennych znaków interpretowanych za pomocą dotyku, wykorzystwała w swojej kolekcji ubiorów. Zadanie, które postawiła sobie autorka, polegało na znalezieniu rozwiązania, które nie stygmatyzuje, ale przeciwdziała wykluczeniu społecznemu, i usuwa bariery oraz niedogodności w sprawnym funkcjonowaniu w dziedzinie mody, dając użytkownikowi możliwość łatwego i świadomego zestawiania ubiorów przy zachowaniu własnego stylu. Efektem jest nie tylko kompletna kolekcja wieloelementowych ubiorów komponowanych pod względem kolorystycznym, tematycznym i funkcjonalnym, ale również system znaków mających na celu ułatwienie w samodzielnym dokonywaniu zakupów, a tym samym uzyskanie niezależności konsumenckiej odbiorcy. Mniemam, że ów system może być przez autorkę udoskonalany, tak aby stwarzać jak najbardziej klarowną formę przekazania informacji o produkcie i jego możliwościach koordynacyjnych.

W rozdziale czwartym, *Charakterystyka metodologiczna pracy*, przedstawiono przedmiot oraz cel badań prowadzonych za pomocą wywiadu i ankietowania wśród osób niewidomych. Dzięki wywiadowi społecznościowemu wśród 50-osobowej grupy respondentów udało się autorce uzyskać informacje niezbędne do zbadania i określenia problemu projektowego, związane z szeroko pojętą modą dla niewidzących i niedowidzących, jej funkcjonalności i dostępności. Dzięki ankietowaniu zdobyła informacje dotyczące upodobań kolorystycznych, ulubionych fasonów i preferowanych asortymentów ubiorów. Po przeprowadzonej analizie wyników badań stworzono zakres preferencji estetycznych i funkcjonalnych kolekcji. Dzięki własnemu doświadczeniu, empatii i zastosowanym metodom badawczym, projektantce udało się uzyskać balans między modą, funkcjonalnością, prostotą i nowatorskimi rozwiązaniami. Dla potwierdzenia słuszności swoich tez, autorka po zrealizowaniu kolekcji poddała ją konfrontacji z odbiorcą, uzyskując potwierdzenie, że forma i użyte struktury materiałowe oraz stworzony system znaków budzi pozytywne doznania haptyczne i jest aprobowany przez grupę potencjalnych odbiorców.

W rozdziale siódmym autorka szczegółowo przedstawiła koncepcję kolekcji ubiorów, założenia, zakres działań oraz opis dzieła. Kolekcja składa się z 12 sylwetek, które prezentują w sumie 40 elementów ubiorów całodziennych, opartych na założeniach kolekcji kapsułowej, tj. pozwalającej

na tworzenie różnych zestawów zgodnych z potrzebami użytkownika. Są to ubiory *pret-a-porter*, utrzymane w stylu *street fashion*, zaprojektowane zgodnie z obowiązującymi trendami mody na sezon jesienno-zimowy. Kolekcja jest nośnikiem zaproponowanych rozwiązań formalnych i udogodnień, czyli realizacji założonych celów. Powstała na bazie standardowych tkanin i dzianin, które subtelnie wzbogacono o zróżnicowane faktury i struktury materiałowe w celu polisensorycznego, a głównie haptycznego oddziaływania na użytkownika. Autorka zakłada, że wprowadzony do kolekcji graficzny motyw przewodni, w postaci fakturalnych nadruków, posiada poza wartością estetyczną również działanie motywacyjne, a różnego typu faktury i wszywane stymulatory podczas dotykania mogą pełnić formę terapeutyczną.

Dzieło artystyczne zostało przez autorkę udokumentowane fotograficznie podczas dwóch sesji. Pierwsza przedstawia 12 zestawów ubiorów prezentowanych na sylwetkach w przestrzeni miejskiej. Uzupełnia ją szczegółowymi zdjęciami detali najważniejszych jej elementów składowych. Każdy zestaw znajdują się na dwóch stronach czytelnie zakomponowanej rozkładówki. Dokumentacja sesji ujawnia estetykę i profesjonalizm wykonania kolekcji. Druga sesja ma charakter wizerunkowy i jest ciągiem spójnych ideowo kadrów nastrojowej fotografii o interesującym klimacie. Kolekcja pomimo dość standardowych, na pierwszy rzut oka, form ma interesujące założenia plastyczne oparte na kompozycji symetrycznej, z dominantą wizualną w postaci detalu konfekcyjnego lub grafiki strukturalnej. Kolekcja jest dziełem z wizją i ekspresją plastyczną, a jednocześnie ciekawą ofertą o praktycznym zastosowaniu.

W mojej ocenie praca autorska mgr Zdzisławy Świniarskiej prezentuje wysoką wartość, uzyskaną dzięki lekkości balansowania na płaszczyźnie mody i sztuki. Jest wizytówką sprawnego posługiwania się warsztatem plastyczno-projektowym i technologicznym w tworzeniu mody *pret-a-porter*, ukierunkowanej na potrzeby odbiorcy. Liczba zastosowanych technik warsztatowych jest adekwatna do obranego celu tworzenia designu społecznie zaangażowanego. Cenna dociekliwość projektowa i zafascynowanie poszukiwaniem oryginalnych rozwiązań i niestandardowych metod w tworzeniu ubiorów funkcjonalnych zaowocowała wartościową kolekcją mody adresowaną do konkretnego odbiorcy.

Reasumując powyższe rozważania, pragnę przytoczyć tezę Georga Simmela, który podkreśla znaczenie mody i jej istotę: „Z jednej strony moda – o tyle, o ile jest naśladownictwem – zaspokaja potrzebę społecznego oparcia, wprowadza jednostkę na trakt, w którym podążają wszyscy. Z drugiej zaspokaja też potrzebę odrębności, odmiany, wyróżnienia się, ponieważ wciąż zmienia się jej treść, moda dzisiejsza różni się od wczorajszej i jutrzejszej [...]”³. Po konfrontacji z tą myślą można pokusić się o stwierdzenie, że moda udoskonalająca wczorajsze standardy, tworzona przez odpowiedzialnych i świadomych potrzeb społecznych projektantów, zasługuje na uznanie.

³ G. Simmel, *Mosty i drzwi. Wybór esejsów*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2006, s. 22.

Konkluzja

Przedstawioną do recenzji rozprawę doktorską pani Zdzisławy Świniarskiej, po szczegółowo przeprowadzonej analizie, uznaję za oryginalne, autorskie opracowanie podjętej problematyki i wartościowe dokonanie artystyczne.

Ocena jakości merytorycznej przedstawionej do recenzji pracy, biorąc pod uwagę wszystkie wyżej wymienione aspekty, pozwala stwierdzić zgodność z wymogami ustawowymi zawartymi w art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych w zakresie sztuki.

Wnoszę więc do Wysokiej Rady Wydziału Akademii Sztuk Pięknych im. Wł. Strzemińskiego w Łodzi wniosek o przyznanie pani mgr Zdzisławie Świniarskiej tytułu doktora w dziedzinie sztuki plastyczne w dyscyplinie sztuki projektowe.

Kalisz, 13 czerwca 2019 r.

Recenzent

